

Zamonaviy tibbiyotda arslonquyruq gipertenziya, koronar arteriya kasalliklarini davolashda keng qo'llaniladi. Boshqa o'tlar bilan hosil qilingan to'plamlarda arslonquyruq depressiyani davolashda muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Ta'kidlanishicha, arslonquyruqning tinchlantiruvchi xususiyatlari valeriandan 2 marta ustundir. O'simlikning moyli ekstraktlari anksiyolitik ta'sirga ega. Eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, 500 mg / kg dozada arslonquyruq o'tining og'riq qoldiruvchi xususiyatlari borligini ko'rsatdi. O'simlik past toksiklikka ega, ammo uni ehtiyotkorlik bilan past qon bosimi va bradikardiya ishlatish kerak.

Shunday qilib ushbu ishimizning asosiy mazmuni arslonquyruq o'simligining tarkibini hamda uning farmakologik xususiyatlarini yanada chuqurroq o'rganishni talab etmoqda. Ushbu o'simligimizning yurtimizda yurak qon-tomir kasalliklari hamda uyqusizlikka chalingan bemorlar soni aholi tarkibining ancha ko'p miqdorini egallagan. Bu o'simlik esa aynan shu kabi kasalliklarning oldini olish uchun qo'llaniladigan dorivor o'simlik hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduraimov O.C., Maxmudov A.B., Mamatqulova I.E., Erdonov Sh. "Turkiston tog' tizmasida tarqalgan Elwendia Boiss (Apiaceae) turkumi turlari". <http://mamaun.uz/uz/page/56>
2. Abduraimov O.C., Narxadjayeva A., Maxmudov A.B., Mamatqulova I.E. "O'zbekiston florasidagi madaniy o'simliklar yovvoyi ajdodlarining ozuqabob turlari"
3. Амасиаци Амирдовлат Ненужное для неучей М., Наука 1990.
4. Арушанян Э.Б., Ованесов К.Б., Щуровская И.Ю. Влияние грандаксина и настойки пустырника на тревожность и световосприятие у молодых людей – Психофарм. и биол. Наркология – 2004, 1, 608-611.
5. <https://fayllar.org/osimlik-toqimalaridan-dnk-ni-ajratib-olish.html>

TIBBIYOT ZULUK (*HIRUDO MEDICINALIS*) LARINI LABORATORIYA SHAROITIDA KO'PAYTIRISH ISTIQBOLLARI

Xurramov Alisher Shukurovich

Biologiya fanlari doktori (DSc), TerDU, Surxondaryo viloyati

Bobokeldiyeva Lobar Abdusamatovna

Biologiya fanlari falsafa doktori (PhD), TerDU, Surxondaryo viloyati

Zamonova Zamira

Biologiya 4 bosqich talabasi, TerDU, Surxondaryo viloyati

Annotatsiya: Ushbu maqolada tibbiyot zuluk (*Hirudo medicinalis*)larini laboratoriya sharoitida ko'paytirish usullari bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tibbiyot zuluklar, kichik mikroiqlimli laboratoriya, g'umbak, harorat, bonka, biogumus, girudin.

Tibbiyot zulugi (*Hirudo medicinalis*) **zuluklar** (Hirudinea) kenja sinfiga oid halqali chuvalchanglar tipining tipik vakili hisoblanadi. *H. medicinalis* O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobiga zaif, qisqarib borayotgan, mozaik tarqalgan tur sifatida kiritilgan [2]. Hozirgi vaqtgacha O'zbekistonda tibbiyot zuluklari (*H. medicinalis*) ni ko'paytirish uchun mo'ljallangan laboratoriyalar hozirgacha tashkil etilmagan. Shuningdek, ushbu turlarni sun'iy laboratoriya sharoitida ko'paytirish texnologiyalari ham ishlab chiqilmagan.

Hozirgi kunda sog'liqni saqlash tizimida va atir-upa sanoatida tibbiyot zuluk (*H. medicinalis*)lari va ulardan olinadigan, insonlarda qon quyilishi natijasida kelib chiqadigan xavfli kasallik bo'lgan insultning oldini olishda, har qanday jarroxlik amaliyotlarida ham eng samarali hisoblangan zuluklar so'lak bezlaridan ishlab chiqariladigan girudin (gemafilin) moddasiga

bo'lgan talab ortib bormoqda. Girudin tibbiyotda gipertoniyaning ba'zi shakllari, jumladan, tromboflebit, miokard infarkti, stenokardiya, nevrit, radikulit, chipqon va boshqa kasalliklarni davolashda juda ham keng foydalaniladi. Hozirgi vaqtda ushbu maqsadlarda tibbiyot zuluk (*H. medicinalis*)laridan foydalanishda ularni xorijiy davlatlardan juda qimmat bo'lgan narxlarda O'zbekistonga import hisobiga kirib kelinadi. Bemorlar tomonidan foydalanishga yetib kelguncha yanada tannarxi oshadi. Ushbularni hisobga olgan holda tibbiyot zuluklari (*H. medicinalis*)ni sun'iy laboratoriya sharoitida ko'paytirish nafaqat moddiy balki amaliy ahamiyatga ham ega hisoblanadi.

Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarni olib borishning asosiy maqsadi tibbiyot zuluklari (*H. medicinalis*)ni O'zbekistonda sun'iy laboratoriya sharoitida ko'paytirish, bu orqali tabiatdagi yovvoyi turlarini antropogen ta'sirlardan himoya qilish, tabiatda mavjud turlarni muhofazaga olish hamda ularni tabiatda erkin holda ko'paytirish chora tadbirlarini ishlab chiqishdan iborat hisoblanadi.

Biz tadqiqot ishimizda belgilangan vazifalarni amalga oshirish uchun Temiz davlat universiteti zoologiya kafedrası qoshida tashkil etilgan ilmiy laboratoriyada tajriba ishlarini olib bordik.

Tajribalarni olib borishda rus olimi G.I. Nikonovning Bankali yopiq sikl usulidan foydalandik [3]. Bunda turli o'lchamlardagi bankalarni xona haroratida turgan suv bilan 75 % miqdorda to'ldirdik. Bonkalarni suv bilan to'ldirishda ochiq havoli qism qolishiga alohida e'tibor berildi. Shundan so'ng har bir bonka 10 tadan 15 tagacha tibbiyot zuluk (*H. medicinalis*)lari bilan to'ldirildi. Bunga asosiy sabab zuluklar germofrodit hayvonlar bo'lishiga qaramay ular o'z-o'zini urug'lantira olmaydi. Bunda bir organizmning yetilgan urug' hujayralari ikkinchi organizmlarning tuxum hujayralari bilan qo'shilishi orqali urug'lanish sodir bo'ladi. Shuning uchun ham suv va zuluklar bilan to'ldirilgan bonkalar 49 kun davomida suvni yangilab turish orqali urug'lantirish uchun qoldiriladi. Bunda xona harorati o'rtacha 22-23 C° ni tashkil etishi lozim. Shuningdek, suvning tozaligi qattiq nazoratga olinishi shart hisoblanadi. Suv tarkibida ayniqsa Cl₂ ning konsentratsiyasi normadan oshishi zuluklar hayotining xavf ostida qolishiga va ularning o'limiga ham olib keladi. Bundan tashqari havoning namlik darajasi o'rtacha 50-60 % RH da bo'lishi ta'minlandi. Chunki havo namligining pasayishi zuluklar biologik faol hayoti uchun salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shundan so'ng urug'lantirilgan zuluklar biogumus bilan to'ldirilgan konteynerlarga ko'paytirish uchun ko'chirildi va 22-23 C° harorat, 50-60 % RH tuproq namligi 53 kun davomida ta'minlandi.

Olingan natijalarga ko'ra zuluklar hona harorati o'rtacha 22-23 C° da 49 kun davomida urug'lantirishga va 53 kun davomida esa ko'paytirishga qo'yildi. Bundan tashqari havoning namlik darajasi o'rtacha 50-60 % RH da bo'lishi ta'minlandi. Olingan natijalarga ko'ra, 10 ta tibbiyot zulugi (*H. medicinalis*)dan 14 ta g'umbak olindi. Har bir pillalar 10 kun davomida hona harorati 30-35 C° da nam tuproqqa qo'yildi. Olingan natijalarga ko'ra, har bitta olingan g'umbakdan minimum 10 ta, maksimum 16 ta yosh zulukchalar olindi.

Xulosa o'rinda aytish lozimki tabiatda tibbiyot zuluk (*H. medicinalis*)lari bir marta nasl beradigan bo'lsa, laboratoriya sharoitida esa ikki marta nasl olish imkonini beradi. Natijada esa biz ularni ham tabiatga qaytarish ham tibbiyot maqsadli foydalanish imkonini beradi. Ushbularni inobatga olib ularni laboratoriya sharoitida sun'iy ko'paytirish orqali tabiatga qaytarish, tur sifatida saqlab qolish imkoniyatini ta'minlash barobarida tibbiyot maqsadlari uchun iqtisodiy arzon va havfsiz tibbiyot zuluk (*H. medicinalis*)larini yetkazib berish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Qizil Kitobi", "Chinor ENK", -Toshkent, 2 Tom, - 2019, - 392 bet.
2. Linnaeus K. Systema Naturae. – Laurentii Salvii, Tom-1, - 1758.
3. Никонов Г. И. Медицинская п